РЕЗЮМЕ. В данной научной статье научно-теоретически и практически анализируется профессиональная роль, функциональные обязанности и творческая ответственность звукорежиссера в процессе эффективной организации культурных мероприятий. Технические знания звукорежиссёра, управление акустической средой, баланс голосов участников в сценических процессах и его роль в воздействии на психологию зрителей освещаются на основе конкретных фактов. В статье на примере видов культурных мероприятий (концерты, театральные представления, массовые праздники, конференции) раскрывается организационная, технологическая и творческая деятельность звукорежиссёра. Также на научной основе анализируется развитие современных звуковых технологий и их влияние на качество культурных мероприятий.

SUMMARY. In this scientific article, the professional role, functional duties, and creative responsibility of the sound engineer in the process of effective organization of cultural events are analyzed from a scientific-theoretical and practical point of view. The role of the sound director in influencing the technical knowledge, managing the acoustic environment, balancing the voices of the participants in stage processes, and influencing the psychology of the audience is highlighted based on specific facts. The article reveals the organizational, technological, and creative activities of the sound engineer through examples of various cultural events (concerts, theatrical performances, public holidays, conferences). Also, the development of modern sound technologies and their impact on the quality of cultural events are analyzed on a scientific basis.

TEATR OVOZ REJISSYORI FAOLIYATINING BADIIY VA TEXNOLOGIK ASOSLARI

Zaretdinov Karamatdin Qurbanbaevich – *dotsent*
O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat institutı Nukis filialı

Tayanch so‘zlar: teatr san’ati, ovoz rejissyori, sahna akustikasi, ovoz dizayni, texnologiya, badiiy yaxlitlik.

Ключевые слова: театральное искусство, звукорежиссёр, сценическая акустика, звуковой дизайн, технология, художественная целостность.

Key words: theatrical art, sound director, stage acoustics, sound design, technology, artistic integrity.

Teatr san’ati sintetik san’at turi bo‘lib, unda dramaturgiya, aktyorlik ijrosi, sahna bezagi, yorug‘lik va ovoz bir butun badiiy tizimni tashkil etadi. Ushbu tizimda ovoz rejissyori faoliyati ko‘p yillar davomida ikkilamchi texnik vazifa sifatida qaralib kelgan bo‘lsa-da, zamonaviy teatr amaliyotida u mustaqil ijodiy kasb darajasiga ko‘tarildi. Bugungi kunda ovoz rejissyori nafaqat sahnada eshitiladigan tovushlarni boshqaradi, balki spektaklning dramatik ritmi, emotsional muhitini shakllantiruvchi muhim omilga aylanmoqda. Teatrda ovoz - bu so‘z, musiqa, shovqin, sukunat va akustik makonning badiiy uyg‘unligidir. Ushbu jarayonda ovoz rejissyori rejissyor konsepsiyasini anglab, uni tovush vositalari orqali ifodalaydi. Shu bois teatr ovoz rejissyorligi masalasi san’atshunoslik, akustika va zamonaviy texnologiyalar kesishgan nuqtada tadqiq etilishi zarur.

Teatr ovoz rejissyorining kasbiy vazifalari va ijodiy mas’uliyati

Teatr ovoz rejissyori faoliyati ikki asosiy yo‘nalishda namoyon bo‘ladi: texnik va ijodiy. Texnik jihatdan u sahna tovush kuchaytirish tizimlari, mikrofonlar, akustik muhit, ovoz yozish va qayta ijro texnologiyalarini mukammal bilishi lozim. Ijodiy jihatdan esa ovoz rejissyori spektakl dramaturgiyasini chuqur tahlil qilib, tovush orqali obraz va holatlarni yaratadi. Ovoz rejissyori spektakl tayyorlash jarayonida dastlabki repetitsiyalardanoq ishtirok etib, rejissyor bilan birgalikda sahna yechimlarini muhokama qiladi. Musiqa tanlovi, fon shovqinlari, sahna effektlari va pauzalarning badiiy ahamiyati aynan ovoz rejissyori

ishtirokida aniqlanadi. Bu jarayonda tovush faqat eshitish uchun emas, balki tomoshabinning psixologik idrokiga ta’sir etuvchi kuchli badiiy vosita sifatida qo‘llanadi. Shuningdek, ovoz rejissyori aktyor nutqining aniqligi va tabiiyligini ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. Noto‘g‘ri sozlangan akustika yoki texnik xatolar sahna nutqining ta’sirchanligini pasaytiradi. Shu sababli ovoz rejissyori sahna akustikasini hisobga olgan holda har bir spektakl uchun individual ovoz yechimini ishlab chiqadi.

Sahna akustikasi va ovoz dizaynining estetik xususiyatlari

Sahna akustikasi teatr ovoz rejissyorligi faoliyatining ilmiy asosini tashkil etadi. Teatr binosining hajmi, materiali, tomoshabin zali va sahna o‘rtasidagi masofa tovush tarqalishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Ovoz rejissyori ushbu omillarni inobatga olib, tabiiy va sun’iy tovush muvozanatini yaratadi. Ovoz dizayni tushunchasi zamonaviy teatrda alohida ahamiyat kasb etmoqda. Bu nafaqat musiqa yoki effektlar yig‘indisi, balki spektaklning umumiy ovoz dramaturgiyasidir. Ovoz dramaturgiyasi sahna voqealari rivojiga mos ravishda tovush intensivligi, tembri va ritmini boshqarishni nazarda tutadi. Masalan, dramatik cho‘qqilarda kuchli musiqiy yoki shovqin effektlari, lirik sahnalarda esa minimalistik va sokin tovushlar qo‘llaniladi. Sukunat ham ovoz dizaynining muhim unsuri hisoblanadi. To‘g‘ri qo‘llangan sukunat tomoshabinning e’tiborini kuchaytirib, sahna voqealarining ichki dramatizmini ochib beradi. Bu jihatdan ovoz rejissyori tovush va sukunat o‘rtasidagi nozik muvozanatni topa bilishi lozim.

Zamonaviy texnologiyalar va teatr ovoz rejissyorligi

Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi teatr ovoz rejissyorligi imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytirdi. Bugungi kunda raqamli mikserlar, ko‘p kanalli ovoz tizimlari, virtual effektlar va kompyuter dasturlari teatr sahnasida keng qo‘llanilmoqda. Bu vositalar yordamida ovoz rejissyori murakkab akustik makonlarni sun’iy tarzda yaratishi, realistik tovush effektlarini sahnaga olib kirishi mumkin. Biroq texnologiyaning ko‘pligi badiiy maqsadga xizmat qilmagan taqdirda, spektaklning tabiiyligini buzishi mumkin. Shu sababli ovoz rejissyori texnik imkoniyatlarni estetik mezonlar asosida tanlab qo‘llashi zarur. Teatr amaliyotida texnologiya vosita, badiiy g‘oya esa asosiy mezon bo‘lib qolmoqda. Teatr ovoz rejissyorining kasbiy tayyorgarligida ham zamonaviy bilimlar muhim o‘rin tutadi. Akustika nazariyasi, psixoakustika, musiqa dramaturgiyasi, kompyuter texnologiyalarini uyg‘un o‘rganish bugungi kun talabi hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, teatr ovoz rejissyori sahna asarining badiiy yaxlitligini ta’minlovchi muhim ijodiy shaxsdir.

Uning faoliyati texnik xizmat ko‘rsatish bilan cheklanmay, spektaklning estetik konsepsiyasini shakllantirishda bevosita ishtirok etadi.

Ovoz, musiqa va sukunatning uyg‘unligi tomoshabin idrokiga kuchli ta’sir ko‘rsatib, sahna asarining badiiy qiymatini oshiradi. Zamonaviy texnologiyalar teatr ovoz rejissyorligiga yangi imkoniyatlar yaratmoqda, biroq ularni qo‘llashda badiiy maqsad ustuvor bo‘lishi lozim. Ilmiy va amaliy jihatdan asoslangan ovoz yechimlari teatr san’atining rivojiga xizmat qiladi. Shu bois teatr ovoz rejissyorligi masalalarini chuqur tadqiq etish va mutaxassislar tayyorlash san’atshunoslikning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Stanislavskiy K. *San’atdagi hayot*. – Moskva, 1989.
2. Alimuhamedov A. *Teatr san’ati nazariyasi*. – Toshkent, 2015.
3. Rumsey F., McCormick T. *Sound and Recording*. – Oxford, 2014.
4. Sonnenschein D. *Sound Design: The Expressive Power of Music, Voice and Sound Effects*. – Los Angeles, 2001.
5. O‘zbek teatr san’ati bo‘yicha ilmiy maqolalar to‘plami. – Toshkent, 2020.

REZYUME. Mazkur ilmiy maqolada teatr san’atida ovoz rejissyorining o‘rni, uning ijodiy va texnik faoliyati, sahna jarayonida tovushning estetik funksiyasi hamda zamonaviy texnologiyalarning teatr ovoz dizayniga ta’siri ilmiy asosda tahlil qilinadi. Ovoz rejissyori sahna asarining badiiy yaxlitligini ta’minlovchi muhim ijodiy subyekt sifatida ko‘rib chiqilib, uning aktyor, rejissyor va sahna rassomi bilan o‘zaro hamkorligi yoritiladi. Maqolada nazariy tahlil, amaliy tajriba va zamonaviy teatr amaliyotidan misollar asosida xulosalar beriladi.

РЕЗЮМЕ. В данной научной статье на научной основе анализируется роль звукорежиссера в театральном искусстве, его творческая и техническая деятельность, эстетическая функция звука в сценическом процессе и влияние современных технологий на театральный звуковой дизайн. Звукорежиссер рассматривается как важный творческий субъект, обеспечивающий художественную целостность сценического произведения, освещается его взаимодействие с актером, режиссером и художником сцены. В статье представлены теоретический анализ, практический опыт и выводы на основе примеров из современной театральной практики.

SUMMARY. This scientific article scientifically analyzes the role of the sound director in theatrical art, their creative and technical activities, the aesthetic function of sound in the stage process, and the influence of modern technologies on theatrical sound design. The sound director is considered as an important creative subject that ensures the artistic integrity of the stage work, and their interaction with the actor, director, and stage designer is highlighted. The article provides conclusions based on theoretical analysis, practical experience, and examples from modern theatrical practice.

ҚАРАҚАЛПАҚ МИЛЛИЙ ТЕАТРЫНЫҢ БИРИНШИ ҚӘНИГЕЛИ РЕЖИСЁРЫ Т.АЛЛАНАЗАРОВ

З.С.Зарипова – *ассистент оқытыўшы*
Өзбекстан мәмлекетлик көркем өнер ҳәм мәденият институты Нөкис филиалы

Таянч сўзлар: қорақалпоқ театри, режисуранинг шакилланиши, истидодли режисёрлар, Т.Алланазаров ижоди, маданиятнинг ривожи, таржимо ишлар, олий таълим.

Ключевые слова: каракалпакский театр, образование режисуры, профессиональные режисёры, творчество Т.Алланазарова, развитие культуры, переведённые произведении, высшее оброзование.

Kew words: karakalpak teatr, directing education, professional directors, creativity of T. Allanazarov, development of culture, translated , works, higer education.

Театр турмысында режиссура мәселеси тийкарғы мәселелердиң бири болып саналады. Сахнада қойылған ҳәр бир спектакль режисёрдың басшылығысыз әмелге аспайды. Ҳәр бир дәўирде театрдың раўажланып барыўында режисёрлардың хызмети уллы. Миллий театр труппасы «Таң нуры» 1926-жылы шөлкемлестирилген болса да, сахнада жергиликли халық ишинен шыққан бир неше драматурглердиң пьесалары қойылғаны менен режисёр кәсиби XX-әсирдиң 30-жылларына шекем жоқ еди. Ол ўақытлары сахналастырылған пьесалар суфлерлар жәрдеминде ойналатуғын еди. Драматурглер спектакллер жаратыў менен бирге ҳәм режисёр ҳәм актёр хызметлерин өзлери атқарыўларына туўра келди. Анығырақ етип айтқанда усы жылларда Қ.Әўезов, С.Мәжитов, Ж.Аймурзаев, Ә.Өтепов, А.Бегимовлар ҳәм сол дәўирдиң көрнекли актёры Б.Сейтов ҳәм көрнекли бақсы Б.Юсуповлар «Таң нуры» труппасында режисёрлық қылған [1.5]. Биринширлерден болып қарақалпақ театр тарийхына өзбек, рус ҳәм жәҳән драматургиясының классик шығармаларын алып келген өз кәсибиниң жетик қәнигеси Т.Алланазаров 1916-жылы Қарақалпақстан Республикасының Коңырат районы